

5. Чорноморець Ю. Криза міжправославного діалогу в Україні пов'язана з внутрішньоцерковними проблемами / Ю.Чорноморець // 18 січня 2013 http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/50949/
6. Шевченко В. Приречені на примирення / В.Шевченко // Сучасність. – 2008. – №12. – С. 54.
7. Яроцький П. Л. Релігійний фактор у сучасній Україні / П.Л.Яроцький // Людина і світ. – 2004. – №4. – С.2-8.
8. <http://www.religion.in.ua/main/analitica/8960>
9. <http://www.irs.in.ua/index.php>

Ludmila Shugaeva

Religion and politics in contemporary Ukrainian realities: attempt to analyze religion

This paper examines the characteristics of the politicization of religion and politics in modern relihiyezatsiyi Ukraine, interference of religion and politics, examines the possibility of their interaction.

Keywords: politics, religion and the politicization of religion relihiyezatsiya politics, political orthodoxy.

Людмила Шугаєва

Религия и политика в условиях современных украинских реалий: попытка религиоведческого анализа

В статье исследуется процесс особенностей политизации религии и религиезации политики в современной Украине, взаимовлияния религии и политики, анализируются возможности их взаимодействия.

Ключевые слова: политика, религия, политизация религии, религиезация политики, политическое православие.

Надійшла до редакції 11.02.2014 р.

УДК 322 (477)(091)

© Оксана Зелена
(Дрогобич)

ЦЕРКВА У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДАХ ОСИПА НАЗРУКА

На основі творчої спадщини Осипа Назарука вивчається трансформація його політичних поглядів, а разом з ними і зміна у ставленні до релігії та Церкви. Зроблено спробу дослідити концепцію вченого щодо місця і ролі Церкви у суспільно-політичному житті. Розглядаються релігійні погляди О. Назарука, в основі яких стоїть Греко-Католицька Церква як вагомий чинник розбудови української державності початку ХХ ст.

Ключові слова: Церква, релігія, суспільно-політичні погляди, Українська Греко-Католицька Церква.

Постановка проблеми. Релігія відіграє важливу роль у житті кожного народу. Постаючи суб'єктом політики та одним із типів організації та об'єднання людей, вона стає універсальним чинником, без якого суспільство не може повноцінно розвиватися. Перетворившись у важливий фактор державотворчих процесів в Україні за роки незалежності, релігія суттєво впливає на шляхи реалізації національної ідеї, формування правової держави та громадянського суспільства. Появу такої тенденції можна пояснити залученням Церкви до суспільного життя і водночас зростанням її уваги до найгостріших соціально-політичних проблем, що зумовлює започаткування діалогу між Церквою й суспільством. Яскравим прикладом такої позиції Церкви

став Євромайдан. Представники всіх українських конфесій висловили солідарність з громадянами, які продемонстрували небайдужість до долі своєї країни.

У цьому контексті важливого значення набуває вивчення досвіду відомого галицького публіциста О. Назарука (1883 – 1940 рр.) – голови пресової служби Українських січових стрільців, члена урядів ЗУНР та УНР, лідера партії Українська народна обнова (УНО). На формування його державницьких монархічних поглядів у поєднанні з засадами християнства, етики та консерватизму вплинули ідеї В. Липинського та С. Томашівського.

Мета даного дослідження – показати місце і роль Церкви у державотворчих поглядах О. Назарука через призму трансформації його політичних поглядів.

Аналіз досліджень. Серед наукових розвідок українських істориків, присвячених О. Назаруку, треба виділити публікації М. Швагуляка, Л. Бурачок, С. Гелея, О. Єгрешія та інших, у яких розкриваються його погляди та основні етапи суспільно-політичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Політична кар'єра О. Назарука розпочалася у 1905 р., коли він вступає до Радикальної партії, програма якої базувалася на соціалістичних засадах. Сповідування політичних ідей відповідно впливало і на ставлення О. Назарука до релігії та Церкви. Уже в перших його публікаціях простежується до певної міри критичне ставлення до релігійних відносин у тодішньому галицькому суспільстві [14, ф.789, оп.1, спр. 30, арк.187]. Державотворчі погляди молодого О. Назарука стали ще виразнішими в роки Першої світової війни, коли він вступає в ряди Українських січових стрільців, очоливши їх пресову службу.

О. Назарука захоплюють революційні події в Україні 1917 – 1920 рр. Він активно працює в урядах ЗУНР і УНР. Після поразки УНР Директорії О. Назарук повертається в Галичину. Потім, разом з урядом ЗУНР, переїжджає до Відня. Трохи пізніше Є. Петрушевич делегує О. Назарука до Канади і Сполучених Штатів Америки по допомогу українських емігрантів для справи революції. Перебування за кордоном дало йому можливість проаналізувати недоліки державницького життя, по-новому оцінити роль релігії у цьому процесі. Розчарувавшись в демократичних засадах Української революції, він “відходить” від соціалістичних та республіканських ідей і все більше схиляється до монархістів. У своїх спогадах письменник розповідає, що заокеанський побут і світогляд надзвичайно вразили його. О. Назарук відзначає велику релігійність українських емігрантів, які гуртуються навколо Церкви. На його думку, Українська церква за океаном стала найсильнішою добровільною громадською організацією українців, яка допомагала їх самореалізації і зберігала національну ідентичність [4, с.107]. Серед головних суспільних установ письменник називає родину, державу і Церкву. Як політик, він особливо підкреслює вагомість останньої: “Навіть, коли Церква вже мертва в якомусь місці, все одно тільки в ній можна знайти сліди свого народу” [10, с.6]. Виступаючи на вічах перед українською громадою в Канаді та Сполучених Штатах Америки, О. Назарук наголошує на великому впливі релігії та католицької Церкви. На його думку, “релігія се підстава суспільності, се жерело людської моралі. На неї опирається все суспільство і без неї занепадає” [10, с.7].

Щодо ролі релігії та Церкви у політичному житті, то, насамперед, О. Назарук вважає, “краса і пошана до релігії виховують масову жертовність, а значна жертовність забезпечує плекання краси і пошани релігійного культу Церкви та державного культу нації” [6, с.54]. За словами політика, “уніатська Церква – це властивий творець модерної української нації” [3, с.36].

У своїх листах до Станіславського єпископа Григорія Хомишина О. Назарук висловлює думку, що “український націоналізм існував би і без Греко-Католицької Церкви, бо це поява світова”. Але такий націоналізм був би “диким”. “Без греко-католицької церкви також може сформуватися і українська нація,” – говорить він, – та її “культурні зв'язки з Заходом будуть без греко-католицької церкви далеко слабші” [14, ф.359, оп.1, спр.208, арк.65].

У 1927 р. О. Назарук повертається до Львова. Політична ситуація у місті, як і загалом на західноукраїнських землях, суттєво змінилася. За наслідками Ризького мирного договору 1921 р. Західна Волинь, Полісся, Холмщина і Підляшшя увійшли до складу Другої Речі Посполитої. У 1923 р. до них приєднали й Галичину. Політика Польщі на цих територіях формувалася під тиском апологетів асиміляції українського населення. Для українців Східної Галичини основою ідентичності була належність до національної Церкви. Це рівною мірою стосувалося як греко-

католиків Галичини, так і православного населення Волині, Полісся і Буковини. Найбільшою і найвпливовішою організацією галицьких українців залишалася, без сумніву, Греко-Католицька Церква. У цьому контексті вона відіграла помітну роль у намаганнях Польщі вирішити українське питання на свою користь, а також зберігала українську окремішність краю, допомагала, попри всі історичні катаклізми, втримати “український дух” [1, с.49].

Як політик з досвідом, О. Назарук теж розцінював УГКЦ як вагомий чинник галицького суспільства. Він вступає до Української християнської організації. УХО ставила собі за мету виховання української громади в християнському дусі та послаблення комуністичних впливів, які на той час ставали щораз відчутнішими. Стоячи на позиціях лояльності до Польської держави, вона виступала проти українського і польського націоналізму, за національне примирення. Та польську владу не задовольняло створення угодовських організацій. Поляки активно впроваджували у життя свою загарбницьку політику, спрямовану на ослаблення Греко-Католицької Церкви, напади та репресії проти якої розпочали ще з 1918 р. [2, с.52].

Відомі галицькі політичні діячі католицького напрямку намагалися адекватно реагувати на таку поведінку польської влади. Для обстоювання українських позицій, а також захисту інтересів населення історик С. Томашівський разом з О. Назаруком ініціюють створення Українського католицького об'єднання (УКО). У програмі діяльності організації окреслювались необхідні тактичні заходи щодо побудови української держави. Зокрема йшлося про необхідність як для Галичини, так і для Наддніпрянської України йти кожній своїм шляхом розвитку, з огляду на власні історичні передумови і не зв'язувати один одного штучно накиненими лише власними традиціями. Бо в усіх історичних катаклізмах лише західноукраїнські землі зуміли зберегти “український дух” завдяки своїй “близькості до Заходу та опорі на церкву й державу”. Головна роль у цій триєдиній опорі відводилась уніатській Греко-Католицькій Церкві, яка після занепаду Галицько-Волинської держави була “єдиною Церквою, окремою від польського латинства і московського православ'я”. Тільки Католицька церква, на їхню думку, підтримувала міжнародний культурний зв'язок і тим самим врятувала елементи класичної цивілізації, утворила культурну спільність Західної Європи, де історично опинилася й Галичина. Історичні зв'язки Галицької держави і католицької церкви покликані стати вирішальним чинником національного відродження українців”. Майбутню Українську державу партійці уявляли як своєрідний дуумвірат монархічної держави і Греко-Католицької Церкви [13, с.161].

Влітку 1930 р. по селах Галичини сталися масові підпали господарств польських поміщиків, колоністів та осадників, пошкодження телефонних і телеграфних ліній. Польська влада вдалася до нових репресій, т. зв. “пацифікації”, яка супроводжувалася арештами та масовим побиттям українського населення, закриттям українських шкіл та інших культурно-просвітницьких установ [15, с.36]. Навіть за таких умов українські громадсько-політичні діячі не втрачали надії на правове врегулювання відносин з польською владою. У 1930 р. свою лояльність до Польщі задекларувала Українська народна католицька партія (з квітня 1932 р. – Українська народна обнова (УНО) на чолі з греко-католицьким єпископом Г. Хомишином та О. Назаруком.

УНО активно втручалася в суспільно-політичне життя галичан. Владика Г. Хомишин виступив фундатором заснування товариства “Скала”, на чолі якого стали ректор Станіславської духовної семінарії П. Бойчук, а також О. Назарук. Останній уважав корисною і важливою діяльністю “Скали”, адже це – говорив він – “діло потрібне і конче, бо пояснює відносини й оздоровлює наш нарід” [11, с.4]. На основі Товариства було відкрито ряд читалень, які мали поширювати думки католиків серед простих галичан [11, с.22]. “Скала” мала підготувати відповідне підґрунтя для створення нової суспільної формації, зміцнити католицьку ідеологію, “духовно скріпити себе самих”. Держава сформується тоді, – говорить О. Назарук, – “коли чисте і кріпке вірою буде насіння наше” [11, с.29]. Він розумів, що українські католики становлять меншість в українському суспільстві. Але був переконаним, що “ця католицька меншість, сильніша від великої і розпорошеної більшості. І тому лише з тої католицької меншості українського народу може вийти скріплення і відродження всієї України”. Основним завданням католицької

організації було, власне, виховувати пр́авих католицьких діячів, як зазначає О. Назарук, з “виразним обличчям, щоб ніколи не пішли на порозуміння зі злом” [11, с.23].

Наступним кроком лідерів УКО була організація так званої “Католицької Акції”. Її мета полягла у зближенні пересічних громадян з представниками духовенства через поширення католицької преси; організацію різноманітних товариства, активну релігійну пропаганду серед молоді [7, с.45].

Активна участь у релігійних партіях зумовила формування політиком власного бачення щодо ролі Церкви у суспільно-політичному житті. Він переконаний: “лише Церква зможе врятувати державу”. Після революційних подій 1917 – 1920 рр. “українське суспільство розбилося на різні світоглядні табори, кожен з яких обстоює впровадження своєї ідеї, своєї думки та погляду на життя. Народ розбитий і колишню єдність важко повернути”. Об’єднавчою силою повинен виступити новий світогляд, який має сіяти “насіння католицької віри”, бо лише воно “може подарувати внутрішню гармонію й силу, почуття рівноваги і правдивий розумний погляд на світ”. Ідеї протилежних таборів принесли б лише “порожнечу, незадоволення, ненависть, руїну, кров...”[12, с.10]. За О. Назаруком, УГКЦ виступила виразником національних інтересів галичан, бо саме вона згуртувала їх у прагненні створити власну державу.

Для підтвердження вагомості Греко-Католицької Церкви він робить спробу аналізувати історичні витоки унії. При цьому О. Назарук підкреслює “індивідуальність” УГКЦ. Вона, на його думку, “має від століть зовсім інакші формальні підстави, ніж інші подібні церковно-обрядові організації всередині Католицької церкви та має інші тенденції розвитку” [5, с.42]. Аналогію такої індивідуальності, – каже О. Назарук, – можна побачити просто в окремих людях католицької віри, які мають різні здібності, різне виховання, різні особисті цілі, умови життя, але всі вони душею поклоняються Христу, підпорядковуються центру християнства у Римі. Тобто, кожна людина католицької віри при всіх особливостях, за його словами, – “це промінь, який має один центр свого походження: в містичнім тілі Христа, репрезентованім Апостольською Столицею в Римі. Сума того проміння становить ясну струю Уніатської церкви, яка без свого центра в Римі немислима”. Українська Греко-Католицька Церква добровільно відокремилася від великої спільноти Католицької церкви і це, – вважає письменник, – “на віки рішаючи спонука для нашої вірності Апостольській Столиці та для нашого спеціального релігійного забілення і його теплоти” [6, с.43]. Виступаючи на різноманітних конгресах та з’їздах за кордоном, О. Назарук неодноразово порушував проблему надання більшої самостійності Греко-Католицькій Церкві. Зокрема на Євхаристійному конгресі у Варшаві доповідач звернувся до польської сторони з проханням дати свободу розвитку тій “традиційній” унії, що входить в коло функціонування римо-католицьких ієрархів, римо-католицьких монаших Чинів і польського духовенства. Він пропонував польським черничим згромадженням, попередньо узгодивши з українським Преосвященством, дозволити у себе сформувати окрему українську гілку. Та, на жаль, всі ці пропозиції О. Назарук, не міг подати у конкретній формі, бо міг викликати серйозний спротив або навіть скандал з польського боку [3, с.60].

Та не лише поляки, на думку О. Назарука, вели боротьбу проти української Церкви. Галицькі москвофіли теж спричиняли чималі клопоти для греко-католиків. У праці “Замах на Церкву” науковець спростовує і відкидає закиди, наведені у статті анонімного автора газети “Русській Голось”. Москвофіли звинувачували греко-католиків у тому, що останні перешкоджали створенню в Галичині православного осередку, що Греко-католицька церква перетворилася на “знаряддя” насильної українізації місцевого населення [5, с.31].

Особливе місце в релігійних поглядах О. Назарука займає і статус духовенства. Виступаючи на загальних зборах “Скали”, він наголошує, що католики мають бути не тільки освіченими, але й політично активними [12, с.40]. Духовенство має займати важливе місце у соціально-політичній структурі суспільства. Він заперечує аполітичність кліру, оскільки це призвело б до того, що “не лише найстаріший і найбільш зорганізований стан людської спільноти буде втрачати свій вплив у суспільстві, а підривається роль самої Церкви та моралі. Отже втрата прав духовенства – втрата прав Церкви” [12, с.42]. Що ж до політично-партійної належності

священника, то О. Назарук погоджується з владикою Г. Хомишиним: “Священик має обов’язок заявити за тим, що уважає добрим. Але з тактичних причин не повинен висуватися занадто наперед в партійно-політичному житті” [12, с.43].

О. Назарук відзначає і важливу роль Церкви у процесі виховання молоді. Зокрема, під її егідою він пропонував створювати молодіжні спортивні товариства. “Люди повинні розуміти, що побожність і католицизм не означають слямазарність і плаксивість”. Пошана до Церкви має полягати у фізичній справності: “Не думайте, що католик се лише той, що побожно схилить голову на бік і по три рази зітхає, а нічого не робить для оборони своєї Церкви. Такі часи як теперішні вимагають не лише гарту Духа, але також фізичної оборони релігії, віри, Церкви, моралі. Тільки тоді оживиться Церква, а разом з нею скріпиться українська нація” [12, с.51].

Висновки. Погляди О. Назарука щодо Церкви і релігії в українському суспільстві формувалися під впливом політичних подій і еволюціонували. Спочатку, захоплення політика соціалістичними ідеями сформували його критичне ставлення до релігії. Згодом, поразка національно-визвольних змагань 1917 – 1920 рр. та еміграційний період діяльності, спонукали О. Назарука ревізувати свої погляди на роль Церкви у державі. Він стає організатором релігійно-політичних угруповань, веде активну релігійно-просвітницьку діяльність. В основі державницької ідеї політика стоїть Церква, яка є об’єднавчим стрижнем нації. Релігійний світогляд, заснований на християнській моралі, повинен ідеологічно скріпити населення в державі. Головну роль у галицькому суспільстві О. Назарук відводить Українській Греко-Католицькій Церкві. Вона, на його думку – “головна кріпость Духа всієї української нації, головна підойма її, головний кристалізаційний центр і найважливіший акумулятор її сили” [3, с.72]. Сьогодні історія довела правдивість такої концепції. У 20 – 30-х рр. ХХ ст. УГКЦ виступила об’єднавчим чинником українців, підтримала національно-визвольний рух в роки Другої світової війни, боротьбу за українську державність. У сучасних умовах вона продовжує набирати рис інституції загальнонаціонального масштабу. Тому процес потребує подальшого наукового аналізу.

Література

1. Гетьманчук М. Українська Греко-Католицька Церква і політика Польщі в українському питанні міжвоєнного періоду (березень 1921 – серпень 1939 рр.) / М. Гетьманчук // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2002. – Т.9. – С.48-58.
2. Кошетар У.П. Українська Греко-Католицька Церква в суспільно-політичному житті Галичини (1900 – 1939 рр.) / У.П.Кошетар. – К.: МАУП, 2005. – 128 с.
3. Назарук О. В Будапешті на Євхаристійному конгресі / О. Назарук. – Львів: Накладом УКО, 1938. – 125 с.
4. Назарук О. Ерема кай аноніми: Політична брошура, призначена для гартування будучих українських провідників / О. Назарук. – Львів, 1936. – 126 с.
5. Назарук О. Замах на церкву: Про те, яка небезпека загрожує Українській Греко-Католицькій Церкві і про передумови успішної оборони / О. Назарук. – Львів: Накладом часопису “Нова Зоря”, 1939. – 94 с.
6. Назарук О. Ідеологічні основи Української католицької Народної партії / О. Назарук. – Львів: Накладом Орган. ком. У.К.Н.П., 1931. – 64 с.
7. Назарук О. На калиновім мості. Листи до молоді / О. Назарук. – Львів, 1933. – 84 с.
8. Назарук О. Наш єпископат в Америці і боротьба проти нього / О. Назарук. – Філадельфія, 1926. – 32 с.
9. Назарук О. Рік на Великій Україні. Спомини з Української революції / О. Назарук. – Відень, 1920. – 344 с.
10. Назарук О. Робітництво і релігія-ідея-преса-вкладка. Найкоротша історія України. Наука для діячів / О. Назарук. – Чикаго, 1926. – 29 с.
11. Назарук О. Узасаднення “Скали”: Реферат О. Назарука виголошений на Загальних Зборах делегатів читалень т-ва “Скала” в Станіславові / О. Назарук. – Львів: Нова Зоря, 1936. – 27 с.
12. Назарук Осип. Жінка і суспільність: Реферат виголошений на засіданні Генерального Інституту Католицької Акції у Львові дня 13 квітня / О. Назарук. – 1934. – Львів, Накладом Української Католицької Організації, 1934. – 48 с.
13. Потульницький В.А. Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці) / Потульницький В.А. – Київ: Либідь, 1992. – 232 с.
14. Центральний державний історичний архів України у м. Львові – Ф.789, оп.1, спр. 30, арк.187.
15. Швагуляк М. “Пацифікація”. Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. та українська суспільність / Швагуляк М. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1993. – 51 с.

Oksana Zelena

Church in Osip Nazaruk's social and political beliefs

On the basis of creative inheritance Osip Nazaruk's transformation of his political beliefs is studied, and together with them and change in attitude toward religion and church. An attempt to explore conception of scientist in relation to a place and role of church in social and political the life is done. Religious looks of O. Nazarouk, in the basis of which the Greco-Catolitsca Church as ponderable factor of alteration of the Ukrainian state system of beginning of XX age stands, are considered.

Keywords: church, religion, social and political beliefs, Ukrainian Greco-catolitsca church.

Оксана Зелена

Церковь в общественно-политических взглядах Осипа Назарука

На основе творческого наследия Осипа Назарука изучается трансформация его политических взглядов, а вместе с ними и изменение в отношении к религии и Церкви. Сделана попытка исследовать концепцию ученого относительно места и роли Церкви в общественно-политической жизни. Рассматриваются религиозные взгляды О. Назарука, в центре которых стоит Греко-Католическая Церковь как весомый фактор развития украинской государственности начала XX в.

Ключевые слова: Церковь, религия, общественно-политические взгляды, Украинская Греко-католическая церковь.

Надійшла до редакції 18.02.2014 р.